

українського народу. Будучи оточеною з усіх боків сильнішими державами Україна на могла, на той час, бути суверенною державою без допомоги Російської імперії [10, с. 88].

Об'єктивною основою для визначення оптимального співвідношення фактичного і теоретичного змісту в шкільних курсах історії на різних етапах навчання повинні бути – рівень розвитку вікових пізнавальних можливостей учнів і специфіка цілей історичної освіти в школі [6, с. 70].

Висновок. В процесі навчання школярі повинні засвоїти важливі факти, які характеризують історичний процес в цілому, а також різні сфери суспільного життя на кожному етапі розвитку суспільства. Відбір фактів має за мету – визвати в учнів особисте відношення до тієї чи іншої історичної події, явища, розкрити його значення, вплив на долі людей, епохи яка вивчається.

Таким чином, оперуючи фактичним матеріалом, учні легко приходять до теоретичних висновків, вже не просто взятих з підручника, а в результаті різнобічних розумових операцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гора П.В. Повышение эффективности обучения истории в средней школе. / П.В. Гора. М.: Просвещение, 1988. – 208 с.
2. Держархів Сумської області Ф Р 3733. Оп. 1. Спр. 65. – 42 арк.
3. Держархів Харківської області Ф Р 917. Оп. 2. Спр. 177. – 233 арк.
4. Кревер Г.А. Изучение теоретического содержания курсов истории в 5 – 9 классах: Из опыта работы. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
5. Лейбенгруб П. Дидактика уроку історії в середній школі. / П. Лейбенгруб. – К.: Радянська школа, 1968. – 185с.
6. Пошетун О.І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі / О.І. Пошетун, Г.О. Фрейман. – К.: Генеза, 2006. – 328 с.
7. Стражев А.И. Методика преподавания истории. / А.И. Стражев. – М.: Просвещение, 1964. – 287 с.
8. Уховська П. Л. Єдність навчання, виховання та розвитку в процесі вивчення історії та суспільствознавства. / П. Л. Уховська. К.: Радянська школа, 1975. – 99 с.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України Ф Р 166. Оп. 15. Т. 2. Спр. 1349. – 207 арк.
10. ЦДАВОВ, ф Р 166, оп. 15, спр. 516.– 247 арк.

УДК 378.937

Іваній О.М.

кандидат педагогічних наук,
Сумський державний педагогічний
університет ім.А.Макаренка

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті на підставі теоретичного аналізу проблеми формування правової компетентності майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки розглянуто сутність моделювання педагогічної діяльності, що формує досліджуване утворення. Розроблено структурно-змістову модель формування правової компетентності майбутнього вчителя та визначено організаційно-педагогічні умови забезпечення цього процесу.

Ключові слова: *правова компетентність, модель формування правової компетентності, організаційно-педагогічні умови, майбутній учитель.*

В статье на основании теоретического анализа проблемы формирования правовой компетентности будущего учителя в процессе профессиональной подготовки рассмотрена сущность моделирования педагогической деятельности, которая формирует исследуемое образование. Разработана структурно-содержательная модель формирования правовой компетентности будущего учителя и определены организационно-педагогические условия обеспечения данного процесса.

Ключевые слова: *правовая компетентность, правовая культура, правовая зрелость, модель формирования правовой компетентности, педагогические условия, будущий учитель.*

In article on the basis of the theoretical analysis of a problem of formation of legal competence of the future teacher during vocational training the essence of modelling of pedagogical activity which shapes investigated formation is considered. The structurally-substantial model of formation of legal competence of the future teacher is developed and organizational-pedagogical conditions of maintenance of the given process are certain.

Key words: *legal competence, future teachers, legal culture, legal maturity, professional competence, pedagogical terms.*

Постановка проблеми. Розбудова в Україні демократичної правової держави актуалізує проблему формування правової компетентності особистості, її вмінь легальними засобами правомірно діяти в різноманітних життєвих ситуаціях. У цьому контексті особливого значення набуває формування правової компетентності молоді як найбільш активної, соціально мобільної й відкритої до змін демографічної групи, від якої невдовзі залежатимуть перспективи розвитку держави.

Особливої гостроти проблема формування правової компетентності набуває у контексті підготовки майбутнього вчителя, для якого високий рівень правової компетентності є не просто елементом загальної культури, а й показником успішної майбутньої професійно-педагогічної діяльності, адже від учителя залежить, які правові й духовні цінності будуть покладені в основу світогляду наступних поколінь. Це потребує розвитку сучасних теоретичних підходів до процесу професійної підготовки майбутнього вчителя, застосування інноваційних навчальних технологій, упровадження якісно нових, дієвих дидактичних моделей, спрямованих на формування правової компетентності молодого фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і зарубіжній науці створено передумови для розв'язання проблеми формування правової компетентності майбутнього вчителя. Так, аналіз наукових джерел демонструє значні здобутки вчених у розробці теоретичних і методичних засад компетентнісного підходу в системі вищої та загальної середньої освіти (Н. Бібік, Дж. Вейлланд, І. Зимня, Б.Оскарсон, О. Пометун, А. Хуторський, В. Хутмакер та інші). Достатньо уваги приділено вченими формуванню правосвідомості й правової культури майбутнього вчителя (Б. Андрусишин, М. Подберезький, Н. Ткачова, Г. Фірсов та інші), розкрито сутність поняття «правова педагогіка», обґрунтовано теоретико-методичні засади морально-правової відповідальності вчителя (Г.Васянович), теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога (М. Васильєва).

Формуванню правової компетентності особистості фахівця присвячено праці Дж. Вейланта, О. Ніколаєвої, О. Панової, І. Серяєвої та інших, правової компетентності майбутніх вчителів – Д. Грубіча, С. Гуріна,

Д. Клочкової. В публікаціях останніх років пропонуються різні моделі формування правової компетентності у майбутніх вчителів: пізнавально-інформаційна модель [7], якою окрім правової освіти, передбачається проведення виховних заходів правової спрямованості; аксіологічна модель [8], в якій акцент ставиться на формування правових цінностей; предметні моделі [2], [3], [6], які спрямовано на досягнення правової грамотності та вмінь з правовиховної та правозахисної діяльності вчителя.

Попри чисельність і різноманітність підходів до формування правової компетентності майбутнього вчителя, слід констатувати певну фрагментарність при спробі відтворення змісту і організації системи (моделі) її формування у процесі професійної підготовки.

Мета статті – теоретично обґрунтувати і розробити структурно-змістову модель формування правової компетентності майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу

На забезпечення вимог Національної доктрини розвитку освіти (Україна XXI століття), Національної програми правової освіти населення, Державної програми «Вчитель», формування правової компетентності майбутнього вчителя має бути організовано у відповідній професійно-спрямованій діяльності, якою є навчально-виховна діяльність, що забезпечує проміжну ланку руху професійної підготовки студента від власне навчальної до самостійної педагогічної діяльності в школі.

Проведений нами аналіз науково-педагогічної літератури з проблем формування правової компетентності дав змогу з'ясувати теоретико-методичні основи її формування у навчально-виховному процесі педагогічного університету, якими постали системний, особистісно-діяльнісний та компетентнісний підходи [4], [5]. Зокрема, визначено, що правова компетентність майбутнього вчителя як ключова компетентність є складним, інтегрованим утворенням у цілісній структурі особистості фахівця, складовою його правової культури та професійної компетентності; загальною категорією, що уособлює розвиток правової культури як особистісної якості, яка визначає правову й життєву позицію, правову зрілість і суспільно корисну діяльність особистості, готовність до ефективного розв'язання завдань правової освіти в процесі професійної діяльності на основі сформованих правових знань, умінь, навичок, ціннісних правових орієнтацій, професійно важливих якостей і здібностей.

З'ясовано [5], що правова компетентність майбутнього вчителя має змістову і структурну специфіку, її структура може бути подана у вигляді взаємопов'язаних *мотиваційно-ціннісного* (наявність особистісних, професійних і правових цінностей та мотивів діяльності), *когнітивного* (наявність системи знань про правові основи професійної діяльності, що необхідні для її здійснення) та *операційно-діяльнісного* (наявність системи правових умінь, навичок, контролю і аналізу своєї діяльності).

Структурні компоненти правової компетентності є діалектично пов'язані між собою за змістом і розглядаються як критерії сформованості досліджуваного утворення. Основу *мотиваційно-ціннісного компонента* складають ціннісні і етико-моральні показники, що утворюють зміст правової, загальної та професійної культури, які у процесі особистісної інтеріоризації утворюють особистісно значущі ціннісні орієнтації та мотиви поведінки і діяльності; *когнітивний компонент* складається, насамперед, із правових знань та якостей, що визначають світогляд, правову зрілість, правову свідомість, правову активність, здатність до сприйняття управлінських рішень, адекватної самооцінки, культури самоосвітньої діяльності; *операційно-діяльнісний компонент* визначається, насамперед, сукупністю професійних та особистісних умінь і навичок (уміння застосовувати правові знання в процесі професійної діяльності; уміння здійснювати системний аналіз проблемних ситуацій; виявлення активності в підготовці й проведенні заходів з правової тематики та реалізації

правових проєктів; уміння у своїх вчинках керуватися положеннями нормативно-правових актів; уміння оцінювати правову інформацію та доводити її до учасників навчально-виховного процесу). Комплексне врахування визначених критеріїв і відповідних показників стало основою для виділення трьох якісно відмінних рівнів правової компетентності майбутнього вчителя: компетентнісного (високого), функціонального (середнього), елементарного (низького).

Порівняльний аналіз різних підходів до педагогічного моделювання процесу правового становлення майбутнього вчителя переконує нас в тому, що, незважаючи на певні відмінності, є багато спільних позицій, яких дотримується більшість авторів. Спільними, зокрема, є орієнтація на підготовку майбутнього вчителя до відповідальної участі у правовому житті, акцентування уваги на засвоєнні відповідних знань, умінь і навичок; формування правових якостей, визначення пріоритетним завдання розвитку особистості вчителя, здатності до самоорганізації [2], [3], [7].

При розробці концепції моделі формування правової компетентності майбутнього вчителя ми врахували, насамперед, три основних аспекти процесу навчання: зміст освіти, діяльність викладача – викладання, діяльність студента – навчання. Передбачається, що всі можливості змісту освіти в процесі компетентнісного навчання реалізуються певною мірою лише за умови встановлення зв'язків із загальнопредметними і ключовими компетентностями (ОПП, ОКХ, правові дисципліни), які в сукупності складають ядро моделі випускника педагогічного закладу. Одним із базових положень концепції формування у студентів правової компетентності вважаємо організацію їхньої усвідомленої, мотивованої та активної діяльності, спрямованої на засвоєння правових дисциплін [5].

Грунтуючись на теоретичних засадах контекстного навчання [1], уточнено сутність моделі формування правової компетентності майбутнього вчителя. Розглядаючи модель як систему педагогічної діяльності, спрямованої на формування правової компетентності майбутнього вчителя, ми вважаємо, що її структура повинна надавати уявлення про трансформацію діяльності студента (і викладача) від академічного навчання до реального виконання правового навчання і правового виховання учнів у процесі професійної діяльності, що буде підвищувати рівень правової компетентності майбутнього вчителя та спонукати його до самоаналізу і професійного самовдосконалення.

Основними формами реалізації означеної діяльності є імітаційне моделювання (випереджальне формування педагогічного досвіду студента, правова підготовка максимально наближена до реальної професійно-практичної діяльності) та педагогічна практика. Однак формування правової компетентності, на нашу думку, має розпочатися до практики в школі. Передумовами досягнення поставленої мети є посилення мотивації студента до правових знань та професійних умінь; залучення студента до правового педагогічного середовища педагогічного закладу; раціональне поєднання традиційних та інноваційних технологій і методів навчання; навчально-методичне забезпечення процесу формування правової компетентності; застосування диференційованого, діяльнісного та модульного підходів; систематичний, оперативний контроль і корекція результатів, тобто створення відповідних організаційно-педагогічних умов формування правової компетентності майбутнього вчителя.

На підставі теоретичного аналізу проблеми дослідження та педагогічного досвіду розроблено структурно-змістову модель формування правової компетентності майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі університету (мал.1), зорієнтовану на розвиток компонентів правової компетентності майбутнього вчителя. Доведено, що моделювання процесу формування правової компетентності майбутнього вчителя має ґрунтуватися як на загальнонаукових підходах, найбільш суттєвими серед яких є системний (С.Архангельський, В.Ганзен, В.Садовський та інші), так і на спеціально-наукових підходах, які безпосередньо стосуються проблеми становлення правової компетентності: особистісно-діяльнісний (Е.Зеєр, В.Краєвський та інші); технологічний (І.Марцинковський, Л.Толкачова та інші), інтеграційно-модульний (Н.Тарасова та інші). Модель спрямовує правову підготовку студентів на освоєння ними правових ідеалів і цінностей, опанування студентами правовими знаннями і вміннями, формування у них відповідних особистісних якостей через запровадження організаційно-педагогічних умов:

1) *внесення змін в організацію педагогічного процесу, спрямованість на професійну правову діяльність* на основі використання базових дисциплін «Правознавство», «Основи конституційного права України», правового потенціалу психолого-педагогічних, гуманітарних дисциплін та розробки і впровадження спецкурсу «Формування правової компетентності майбутнього вчителя», основна мета якого полягає в удосконаленні вмінь та навичок застосування правових знань у професійній діяльності, розвиток мотивації та рефлексії студентів щодо створення правового середовища в школі, а також організація професійно-педагогічної правової діяльності студентів у навчально-виховному процесі університету;

2) *побудова змісту і структури правової освіти відповідно до змісту мотиваційно-ціннісного, когнітивного і операційно-діяльнісного компонентів* правової компетентності майбутнього вчителя;

3) *змістовий, методичний та технологічний супровід оптимального функціонування правового середовища* (наявність структурно-змістової моделі формування правової компетентності, програми навчання, методичних рекомендацій, списків рекомендованих джерел, творчих завдань (проєктів), тестів та інших

матеріалів, що складають змістове та методичне наповнення навчально-методичного забезпечення, функціонування якого потребує технологічного супроводу).

Очікуваними результатами реалізації розробленої моделі, що поєднує в собі визначені організаційно-педагогічні умови та навчально-методичне забезпечення, є формування правової компетентності майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки.

Зазначене вище дає змогу дійти таких **висновків**:

1. Ґрунтуючись на теоретичних засадах контекстного навчання, уточнено сутність моделі формування правової компетентності майбутнього вчителя, яку ми розуміємо як систему педагогічної діяльності, спрямованої на формування правової компетентності студента через рольові й проєктивні методики моделювання педагогічної діяльності, методичні вміння правового навчання і правового виховання у процесі професійної діяльності, що підвищує рівень правової компетентності та спонукає до самоаналізу й професійного самовдосконалення.

2. На підставі теоретичного аналізу проблеми дослідження розроблено структурно-змістову модель правової компетентності майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі педагогічного університету, що містить схематичну й описову характеристики педагогічного процесу і передбачає наявність таких складових: мета, завдання, принципи, зміст, форми, засоби, організаційно-педагогічні умови, етапи, напрями роботи, критерії, рівні, моніторинг, результат освітньої діяльності.

3. Теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови реалізації розробленої моделі формування правової компетентності майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки:

- внесення змін в організацію педагогічного процесу, спрямованість на професійну правову діяльність;
- побудова змісту і структури правової освіти відповідно до структури компонентів правової компетентності майбутнього вчителя;
- змістовий, методичний та технологічний супровід оптимального функціонування правового середовища в процесі професійної підготовки.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в науковому пошуку напрямків ефективної реалізації розробленої моделі формування правової компетентності майбутнього вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артамонова Е.И. Компетентностный подход в формировании личности педагога-профессионала / Е.И. Артамонова // Педагогическое образование и наука. – 2008. - №10. – С.4-9.
2. Грубіч Д.Ю. Модель загальноправової підготовки студентів педагогічного університету / Д.Ю. Грубіч // Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. – Харків: Стил-Іздат, 2006. – С. 76-82.
3. Жигулин А.А. Правовая компетентность студента педагогического колледжа: особенности развития / А.А. Жигулин // Вест. Тамб. Ун-та. Сер. Гуманитарная наука. Тамбов, 2010. Вып. 3 (83) – С.162-166.
4. Іваній О.М. Сутнісна характеристика правової компетентності вчителя. / О.М. Іваній // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (20 квітня 2011 р.) за заг. ред. В.О. Огнев'юка – К.: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. – С. 71-74.
5. Іваній О.М. Педагогічна система формування правової компетентності майбутнього вчителя / Теоретичні питання методики навчання суспільних дисциплін: наукові праці / О. В. Михайличенко, В. С. Бугрій, С. І. Моцак [та ін.]; заг. редакція професора О. В. Михайличенка. – Суми: СумДПУ ім.А.С.Макаренка, 2011. – С. 32-64.
6. Михайличенко М.В. Проект «Громадянська освіта – Україна»: нове у підготовці вчителя / М.В. Михайличенко // Освіта України. – 2007. - №14. – С. 4-6.
7. Kohlberg L. Moral stages and moralization / L. Kohlberg // Moral development and behavior / Holt, Rinehart and Watsons. N.Y., 1977. – P. 31-53.
8. Tapp I.L., Levine F.I. (Eds). Justice and the individual in society: psychological and issues. N.Y., 1977. – P. 198-223.

УДК 378. 147+371. 214. 43

Кононенко М.П.

кандидат педагогічних наук, доцент
Сумського державного педагогічного
університету ім. А.С. Макаренка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті визначено сутність готовності майбутніх учителів до застосування інноваційних технологій викладання педагогічних дисциплін.

Ключові слова: *готовність до диференціації навчання, компоненти та показники готовності.*

Кононенко М.П. *Подготовка будущих учителей к дифференциации обучения учащихся в процессе преподавания педагогических дисциплин.*

В статье определена сущность готовности будущих учителей к использованию инновационных технологий в преподавании педагогических дисциплин.